

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Олена Борисова

м. Переяслав-Хмельницький

У статті розглядається творча діяльність людини, яка знаходиться у прямій залежності від багатства і різноманітності колишнього досвіду, який необхідно розширювати з метою створення фундаменту для подальшої творчої діяльності.

Ключові слова: креативність, творчі здібності, музичне сприймання.

Постановка проблеми. Аналіз проблеми розвитку творчих здібностей багато в чому зумовлюється тим змістом, який ми вкладаємо в це поняття. Під творчою діяльністю розуміють таку діяльність людини, в результаті якої створюється щось нове, чи то предмет зовнішнього світу, чи то мисленнєві процеси, що призводить до нових знань про світ, або відчуття, та відображає нове відношення до дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В психології творчості виокремлюються два основних види діяльності: репродуктивний і креативний. Репродуктивний вид діяльності тісно пов'язаний з пам'яттю, суть якого полягає в тому, що людина відтворює (або повторює) раніше вироблені прийоми поведінки і дії. Окрім репродуктивної діяльності в поведінці людини присутня творча діяльність, результатом якої є не відтворення дій, а створення нового, в основі якого лежать творчі здібності.

Творчі здібності є синтезом багатьох якостей, тому питання про компоненти творчого потенціалу людини залишаються до цих пір відкритим, хоча існує декілька підходів, що розкривають дану проблематику. Багато психологів пов'язують здатності до творчої діяльності з особливостями мислення, інтелектом та ін. Зокрема, відомий американський психолог Гілфорд, що займався проблемами людського інтелекту, встановив, що творчим особам властиве так зване дивергентне мислення. Люди, що володіють таким типом

мислення, при вирішенні якої-небудь проблеми не концентрують всі свої зусилля на знаходження єдиного правильного рішення, а вирішують проблеми з урахуванням всіх можливих варіантів.

В основі творчого мислення лежить, дивергентний спосіб мислення що характеризується такими основними особливостями:

- *швидкість* – здатність висловлювати максимальну кількість ідей;
- *гнучкість* – здатність висловлювати широкий спектр ідей;
- *оригінальність* – здатність породжувати нові нестандартні ідеї;

Вчені і педагоги які займаються розробкою програм та методик творчого виховання особистості вважають, що один з компонентів творчого потенціалу людини складають наступні здібності: дивергентне мислення; гнучкість і швидкість мислення і дій, багата уява; здатність висловлювати оригінальні ідеї і знаходити нові; розвинена інтуїція, сприйняття неоднозначності речей і явищ; високі естетичні цінності [5].

Метою статті є обґрунтувати необхідність розвитку творчої особистості студента в контексті його професійного навчання. Виклад основного матеріалу. Аналізуючи різні точки зору про складові творчих здібностей можна зробити висновок, що, не дивлячись на відмінність підходів до їх визначення, дослідники виокремлюють творчу уяву і творче мислення як обов'язкові компоненти творчих здібностей. Отже, психологія творчості виокремлює основний напрям в розвитку творчих здібностей, а саме – розвиток уяви і різних якостей мислення, які формують креативність особистості.

Одним з найважливіших чинників творчого розвитку особистості є створення умов, що сприяють формуванню їх творчих здібностей. На думку Б.П. Нікітіна мала кількість людей в суспільстві з високим творчим потенціалом пояснюється тим, що в дитинстві лише невелика частка з них потрапила в умови, що сприяють розвитку їх творчих здібностей. На основі аналізу робіт відомих авторів, зокрема Дж. Сміта, Б.Н. Нікітіна і Л.Керрола, можна виділити основні умови успішного розвитку творчих здібностей дітей.

Одна з надзвичайно важливих умов ефективного розвитку творчих здібностей витікає з самого характеру творчого процесу, який вимагає максимальної напруги сил, оскільки здібності розвиваються тим успішніше, чим частіше в своїй діяльності людина добирається "до акме" своїх можливостей і поступово піднімає його рівень. Необхідна умова успішного розвитку творчих здібностей полягає в наданні великої свободи у виборі діяльності, в чергуванні та тривалості занять, у виборі способів де, інтерес, емоційний підйом послужать гарантією того, що напруга розуму не призведе до перевтоми, і піде на користь. Априорі є факт, що для творчості необхідною є комфортне психологічне середовище, тому одна з умов успішного розвитку творчих здібностей доброзичлива атмосфера в колективі, де створюється психологічна база для «повернення з творчого пошуку і власних відкриттів». Потрібно постійно стимулювати процес творчості, терпляче відноситися навіть до дивних ідей, невластивих у реальному житті, при цьому виключити зауваження і засудження.

Головним педагогічним завданням в розвитку творчого мислення є формування асоціативності, діалектичності і системності мислення. Оскільки розвиток саме цих якостей робить мислення гнучким, оригінальним і продуктивним.

Асоціативність – це здатність бачити зв'язок в предметах і явищах, які на перший погляд не можуть порівнюватися. Завдяки розвитку асоціативності мислення стає гнучким і оригінальним.

Іншою якістю, що формує творче мислення є *системність* – здатність бачити предмет, або явище як цілісну систему, сприймати будь-який предмет, проблему у всьому розмаїтті її проявів, зв'язків, явищ і законів розвитку. Системне мислення дозволяє бачити величезну кількість властивостей предметів, взаємозв'язки на рівні частин системи і взаємозв'язки з іншими системами. Системне мислення пізнає закономірності розвитку системи від минулого до сьогодення і застосовує це по відношенню до майбутнього. Системність мислення розвивається коректним аналізом систем і спеціальними

вправами. Виділимо педагогічні завдання з розвитку системності мислення в студентському віці:

- формування уміння розглядати будь-який предмет, або явище як систему, що розвивається в часі;
- розвиток уміння визначати функції предметів з урахуванням того, що будь-який предмет багатифункціональний і т.д.

Одним з аспектів формування творчих здібностей особистості засобами музичного мистецтва є розвиток уяви як вміння конструювати з елементів життєвого досвіду (вражень, уявлень, знань, переживань) за допомогою нових поєднань якісно нове, що виходить за межі раніше сприйнятого.

Уява є основою творчої діяльності, допомагає звільнитися від інерції мислення, тим самим забезпечуючи створення якісно нового.

У 30-і роки видатний російський психолог Л. С. Виготський довів, що уява розвивається поступово, в міру придбання людиною певного досвіду. Вчений стверджував, що всі образи уяви, які б химерні вони не були, ґрунтуються на тих враженнях, які ми отримуємо в реальному житті. Вчений вважав, що зв'язок зображення з дійсністю відбувається за допомогою уяви, образи якої будуються з елементів взятих з дійсності та минулого досвіду. Тобто, творча діяльність знаходиться в прямій залежності від багатства і різноманітності колишнього досвіду людини. З цього можна зробити висновок, що необхідно в різних аспектах розширювати досвід особистості, з метою створення фундаменту для подальшої творчої діяльності. Сприймання музичного мистецтва в інших видах мистецтва. В результаті сприймання музичного мистецтва відбувається не лише розвиток творчих здібностей студента, а й самоактуалізація його індивідуальності.

Свідоме начало забезпечує самоспостереження і самоконтроль художника, допомагає йому самокритично проаналізувати і оцінити свій твір і зробити висновки, що сприяють подальшому творчому зростанню. Не останню роль відведено натхненню – специфічному творчо-психологічному стану ясності думки, інтенсивності її роботи, багатства і швидкості асоціацій, глибокого

проникнення в суть життєвих проблем, могутнього «викиду» накопиченого в підсвідомості життєвого і художнього досвіду і безпосереднього включення його в творчість. В стані натхнення досягається оптимальне поєднання інтуїтивного і свідомого начал у творчому процесі.

Творчість є вищою формою активності і самостійної діяльності особистості людини і суспільства в цілому. Вона містить елемент нового, передбачає оригінальну і продуктивну діяльність, здатність до вирішення проблемних ситуацій. Межі творчості охоплюють дії від нестандартного вирішення простого завдання до повної реалізації унікальних складових індивіда.

Отже, творчість - це історично еволюційна форма активності людей, що виражається в різних видах діяльності особистості зі створення матеріальних і духовних цінностей, нових прогресивніших форм управління, виховання, в основі яких лежить принцип практичного перетворення людиною навколишнього світу, що обумовлює формування її самої [3, 78].

Процес музичного сприймання сприяє розвитку творчої активності особистості, пізнанню студентом самого себе як соціально-індивідуальної особистості. Творчий розвиток обумовлений становленням трьох сфер психіки:

1. раціональною (інтелектуально-практичною);
2. емоційною (мотиваційно-цінісною);
3. вольовою (етично-практичною).

В процесі сприймання музичного мистецтва можуть бути реалізовані різні форми роботи, серед яких проведення індивідуальних занять-бесід; участь у позанавчальній концертній діяльності (різноманітні конкурси, концерти); груповий аналіз творів музичного мистецтва; реалізація вражень від процесу. Процес сприйняття музичного мистецтва полягає в перцептивній діяльності, що може розкриватися як в умовах безпосереднього спілкування (концертні жанри, масово-побутові, прикладні), так і за допомогою опосередкованих форм спілкування (радіо, телебачення, хіно, аудіозаписи тощо). Безпосереднє сприйняття музичного матеріалу можна розглянути як певний вид комунікації

між композитором, виконавцем і слухачем, як реалізацію соціально-опосередкованих суб'єктно-об'єктних відносин, що перетворюються в індивідуальні установки.

Музичне мистецтво в різних своїх проявах може робить різні впливи на людину, зокрема: підвищити працездатність, поліпшити психічний та фізичний стан, створити необхідний емоційний настрій, сформувати смаки, потреби, ціннісні орієнтації тощо. Своєрідність музичного мистецтва полягає в тому, що його зміст виражається (композитором, виконавцем), і сприймається (слухачем) в образно-чуттєвій, емоційній формі, несе в собі художнє начало.

В процесі багаторазового сприйняття музики відбувається постійне вдосконалювання слухових процесів, ступеня їхньої координації, розвиток безпосередньо музичних здібностей, набуття креативності у вирішенні нестандартних проблем. Музичне мистецтво є інформативним, що дозволяє йому пред'являти людині величезну кількість слухових стимулів, враження від яких він згодом може реалізувати у власній творчій діяльності, адже музична діяльність є різновидом діяльності духовно-практичної.

Музика, завдяки наявності різноманітних звукових музичних систем, їхнього поєднання з мовою й виразними засобами численних музичних інструментів, має невичерпні можливості художньо-образного відбиття дійсності й психологічної регуляції емоційно-інтелектуального в психіці особистості. Сприйняття музичної інтонації надає можливість переживання процесуальної сторони емоційної організації життєвих подій, сприймання основних просторово-часових характеристик музики: метричні (звуквисотні й ритмічні відносини), модальні (темброве забарвлення), темпові й інші. Музичний матеріал може бути "складним" з точки зору об'єктивної характеристики самого музичного матеріалу, та суб'єктивним, з точки зору прояву складності сприйняття для конкретного слухача [4, 136].

Музика виступає і як невербальна форма комунікації. Наприклад, П.Нордофф і К.Роббінс пропонують використовувати її як діалог, головну роль у якому відіграє вокалізування думок, почуттів, обмін найпростішими

музичними сигналами – ритмікою барабанів, дзвіночків, фортепіанних звуків. Цей музичний діалог заміщує комунікацію, розвиває творчий до нього підхід. Він дає змогу виявити думки реципієнтів у цікавій нестандартній формі та вести спілкування мовою звуків. На сьогодні розроблено кілька напрямів впливу музичного мистецтва, його механізми та форми. Зокрема, відомо чотири основні напрями впливу музичного мистецтва:

- емоційна активізація;
- розвиток міжособистісного спілкування;
- регулюючий вплив на психовегетативні процеси;
- підвищення естетичних потреб особистості в процесі спілкування з музичним мистецтвом.

Через музику, а саме процес творчості, може здійснюватись захисний механізм перетворення негативних почуттів: болю, гніву, страху, агресії і їх вираження у соціально прийнятній формі. Серед психологічних механізмів впливу музики виділяють такі (за Зав'яловою В. Ю.):

- катарсис (емоційне очищення, емоційна розрядка);
- засвоєння нових засобів емоційної експресії;
- підвищення соціальної активності.

Будь-який музичний твір сприймається лише на основі конкретних життєвих, музичних вражень, умінь, уявлень. Врахування ролі широкого життєвого досвіду в процесі сприйняття призвело до пошуків методів визначення інформації, що міститься у витворах мистецтва. В сучасній теорії інформації у зв'язку із цим було висунуто поняття тезауруса, під яким розуміється своєрідний словник – набір таких мовних, музичних, інтонаційних структур, що закріпилися в пам'яті людства як відгомін його минулих вражень, та можуть знову ожити під впливом художнього твору.

При визначенні об'єктивної обумовленості змісту тезауруса необхідно мати на увазі своєрідність закономірностей індивідуального віддзеркалення світу. Минулий досвід в цілому є своєрідним збереженням об'єктивного світу, адже пам'ять людини, лише в якомусь сенсі допускає порівняння з «чистою

дошкою», заповнюється за дуже складними законами і схильна до випадковостей, «траєкторія» індивідуума у просторі та часі залишає власні «вектори руху» в досвіді. Складність і мінливість взаємодії суб'єкта і середовища обумовлює індивідуальність, неповторність особистості, суб'єктивність відношення до світу, «життєвих поглядів», особистого досвіду життя.

Достатньо складним є питання адекватності сприймання мизичного мистецтва. Перш, ніж охарактеризувати проблему адекватності сприйняття музики в психологічному контексті слід відповісти на питання, що має важливе методологічне значення: адекватним чому є сприйняття музики. На адекватність емоційного переживання музики вказували такі дослідники як Беляєва-Екземплярська С.Н., Костюк А.Г., Остроменський В.Д., Тарасов Г.С., Теплов Б.М.

Б.М. Теплов висловлював думку про те, що ми маємо справу не лише з різним, конкретно-чуттєвим віддзеркаленням фактів, явищ, подій життя, але з емоційним пізнанням дійсності. Він вважав, що зрозуміти художній твір - це перш за все відчутти, емоційно пережити його, адже з почуття повинно починатися сприйняття мистецтва та без нього неможливе. Психолог мав на увазі, що кінцевим результатом сприйняття художнього твору має бути усвідомлення його внутрішнього змісту.

Емоція переживається як почуття, що мотивує, організовує і направляє сприйняття, мислення і дії, керує розумовою і фізичною активністю індивіда, регулює, або фільтрує наше сприйняття та охоплює широкий спектр явищ. Емоції часто виникають спонтанно і залежать від випадкових зовнішніх чинників. Проте і емоції, і загальні відчуття виникають у складі мотивації як віддзеркалення певного стану, тому їх відмінність умовна і визначається особливостями зміни внутрішнього середовища.

Музика постійно вбирає в себе весь культурний досвід людини, переробляє його своїми засобами, здійснюючи в цьому досвіді особливий синтез. Асаф'єв Б.В. наголошував на тому, що життя та мистецтво невід'ємні та

обумовлюють один одне, а митець здатен висловити мовою мистецтва те, що притаманне багатьом, чим «сповнена душа всього людства».

Отже, музичне мистецтво як не зображувальне за своєю суттю, прагне за допомогою колориту, інтонації, асоціативних рядів та інших засобів виразності наблизитися до можливостей зображувальних видів мистецтва, що досить яскраво реалізується під час його сприйняття.

Під час «сприйняття-усвідомлення» музичного мистецтва досить вагоме значення набуває момент встановлення аналогій руху з формою життєвих процесів, що мають близькі темпо-ритмічні характеристики, зокрема: биття серця, дихання, «емоційні хвилі», що виникають внаслідок наростання і спаду психічної напруги і та ін.

Висновки. Отже, проблематика залишається досить важливою і актуальною, оскільки невичерпним є джерело різних видів мистецтва та емоційно-ціннісного впливу на нього. Аналіз досліджень в цій галузі засвідчив про багатогранний підхід щодо вивчення проблеми сприймання музичного мистецтва в контексті розвитку креативності студента. Наголошено, що процес розвитку творчих здібностей студентів стає сьогодні однією з умов успішного функціонування освітньої системи загалом.

Дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

- творчість це складний психологічний процес, форма прояву художньо-творчої діяльності студента як креативної особистості, висвітлення якої потребує аналізу загальнофілософських, психолого-педагогічних, мистецтвознавчих підходів;
- художньо-образне мислення є поєднанням асоціативного, наочного, абстрактного, емоційно-почуттєвого типів сприймання й відтворення дійсності в специфічних естетичних формах;
- розвиток художньо-образного мислення розвиває творчу особистість студента, поєднуючи психологічні впливи від сприймання мистецтва у його синкретичній єдності, що акумулює різні культурні традиції, набутий особистий досвід тощо;

- емоційне занурення у художньо-образну сферу дає унікальну можливість пізнати музичне мистецтво, оволодіти музичною мовою,
- пізнати музичне мистецтво, оволодіти музичною мовою,
- композиційними та драматургічними особливостями музичних форм і жанрів.

Дана проблематика має потужний, креативний потенціал у вихованні особистості, дозволяє говорити про подальші, ґрунтовні дослідження, як з точки зору теорії, так і практики.

Література:

1. Назайкинский Е.В. О психологии музыкального восприятия. – М., 2002. – 321 с.
2. Остроменский В.Д. Восприятие музыки как педагогическая проблема.– Киев, 2005. – 180 с.
3. Раппопорт С.Х. Искусство и эмоции.– М.,1998. – 135 с.
4. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей // Проблемы индивидуальных различий.– М., 2011. – 244 с.
5. Торопова А.В. «Человек музыкальный» в пересечении лучей исторического и психологического дискурсов // Мир психологии, 2000, №3. – С. 37-43.

В статье рассматривается творческая деятельность человека, которая находится в прямой зависимости от богатства и разнообразия предыдущего опыта, который необходимо расширять с целью создания фундамента для дальнейшей творческой деятельности.

Ключевые слова: креативность, творческие способности, музыкальное восприятие.

The article reviews an individual's creative activity directly dependant on richness and diversity of a previous experience to be broadened to build a foundation for further creative activity.

Key words: creativeness, creative abilities, musical perception.